જેવા મનના ભાવ

એક દિવસની વાત છે. અકબર બાદશાહે સિક્રીના ઈબાદતખાનામાં મોટી સભા ભરી હતી. જુદા જુદા ધર્મના પંડિતોથી માંડીને અકબરના દરબારી રત્નો હાજર હતા. બીરબલની બેઠક બાદશાહની બાજુમાં જ હતી.

અકબરે બીરબલને પૂછ્યું:

'કેમ બીરબલજી, તમે બુતપરસ્ત ને ?'

પ્રથમ તો બીરબલ મૂંઝાયો. બાદશાહે એવો અચબૂચ સવાલ પૂછયો હતો કે તેનો શો જવાબ આપવો તે સમજાતું નહોતું,પણ હાજરજવાબીએ જવાબ હાજર કર્યો:

'હા, નામવર ! હું બુતપરસ્ત (પથ્થર પૂજક) છું.' આ સાંભળી અકબરે કહ્યું :

'હેં બીરબલ ! એ સાચું છે કે બુતપરસ્તથી ખુદા પ્રસન્ન થાય છે?'

બીરબીલ જરા ગૂંચવાયો.

તેણેકહ્યું : 'હા નામવર, બુતપરસ્તથી ખુદા જરૂર પ્રસન્ન થાય છે.'

'પરંતુ બીરબલજી ! પથ્થરને પ્રાર્થના કરવાથી શો ફાયદો? પથ્થરમાં કયાં પ્રભુ હોય છે ? અને...'

અકબર આગળ બોલે તે પહેલાં જ બીરબલે કહ્યું :

'આ વાત અહીં ચર્ચાથી નહિ સમજાય. તે સમજવા માટે તો અનુભવની જરૂર પડશે.'

'તો મને અનુભવ કરાવો.'

બીરબલ આ વેળા ખરેખર મૂંઝાયો. તે કિંકર્તવ્યમૂઢ બની ગયો.

શો જવાબ આપવો તેની ગમ ન પડી. પવનવેગે ખૂબ વિચાર કરી નાખ્યો.

'ના' તો કહેવાય જ નહીં તેથી તેણે બાદશાહને કહ્યું : જરૂર, નામવર! જરૂર.'

ત્યારબાદ બીરબલ ઘરે આવ્યો. પણ તે બેચેન હતો. તેના મનમાં અનેક તરંગો આવી ગયા. તેના માનસપટ પર અવનવા વિચારો જેટલા વેગથી અંદર આવ્યા તેટલા જ વેગથી બહાર ચાલ્યા ગયા!

બાદશાહને કેવો અનુભવ કરાવવો કે જેથી બાદશાહ માને કે મૂર્તિપૂજાથી પણ ખુદા પ્રસન્ન થાય છે ! બાદશાહને સમજાવે નહિ તો આર્યધર્મનું હીણું થાય.

ઘણા મંથન પછી તેને એક ઉપાય મળી આવ્યો.

બીરબલે રાજ્યના એક મહાન કલાકારને બોલાવ્યો. તેની પાસે બાદશાહ અકબરનું સરસ ચિત્ર દોરાવ્યું. તેને દોરવામાં કલાકારે તમામ બળ રેડી દીધું.

ચિત્ર જોનારને એમ જ લાગે કે આ ચિત્ર નથી, પણ અકબર પોતે જ છે!

પછી બીરબલે દાવ ગોઠવ્યો. એક સુંદર સ્ત્રીને મળ્યો તેની મદદ માગી.

તે તૈયાર થઈ. બીરબલે તેને ભગવાં વસ્ત્રો પહેરવાનું કહ્યું. કપાળમાં ચંદનનો ચાંલ્લો કરવાનું કહ્યું. હાથમાં ને ગળામાં તુલસીની માળાઓ પહેરાવી.

એક એકતારો લાવી આપ્યો. યુવતીએ બધી સજાવટ કરી.

એટલે તે ખરેખરી સFWJL બની ગઈ. બીરબલના આનંદનો પાર ન રહ્યો.

પછી બીરબલે યુવતીનેકહ્યું : 'તું ઈબાદતખાના તરફ જવાના રસ્તે કોઈ ઓટલા ઉપર બેસજે. સાથે બાદશાહનું ચિત્ર રાખજે. બાદશાહના ચિત્ર સામે અખંડ દીપ અને ધૂપદીપ કરજે. ભગવાનની જેમ જ બાદશાહની બંદગી કરજે. આજથી જ બંદગી શરૂ કરી દે.'

યુવતીએ તેમ કરવા માંડયું. તે રોજ નિયમિત અકબરની બંદગી કરવા લાગી.

સંWયાનો સમય થવા આવ્યો હતો. આકાશે રૂ જેવી બે વાદળીઓ દક્ષિણે અને નૈર્ઋત્યે આમતેમ પથરાયેલી હતી. પશ્ચિમ આકાશના રંગો ધીરે ધીરે બદલાતા હતા. યમુના નદી પર થઈને વા મીઠી સુગંધ લઈને વાતો હતો. અકબર બાદશાહ ઈબાદતખાનામાં જતા હતા. અકબર બાદશાહ પેલી યુવતીને જોઈ ગયા.

તેને જાહેર બંદગી કરતી જોઈ તે ત્યાં પહોંચ્યા.

જોતાંની સાથે દિગ્મૂઢ બનીને બોલ્યા : 'અરે બાઈ ! તું મારી બંદગી શીદ કરે છે? ખુદાની બંદગી કર ને !હું તો સામાન્ય માનવી છું. મોત મનેય અહીંથી લઈ જશે. હું તારા માટે કશું જ કરી શકું

તેમ નથી. મોક્ષ આપવો મારા હાથમાં નથી અને વળી તેં તો આ ચિત્ર પણ સાથે રાખ્યું છે. આ બધું શું છે ?'

અમૃત જેવી મીઠાશથી યુવતી બોલી : 'નામવર, મેં ઘણાય બાદશાહ, રાજા, મહારાજાની વાતો સાંભળી છે. પણ આપના જેવા બાદશાહ મેં કયાંય નથી જોયા. આપનાં યશોગાન સાંભળીને મને આપને મળવાનું મન થઈ આવ્યું. પરંતુ અફસોસ! હું એક સામાન્ય નારી આપને કેવી રીતે મળી શકું?માટે મેં આપની બંદગી શરૂ કરી; કારણ કે, મને થયું કે ગમે ત્યારે આપ અહીંથી પસાર થશો અને મારી બંદગી સાંભળશો; ને આપની સાથે વાત કરવાનો મને બે ઘડી સમય મળશે. ભગવાનની રહેમ, કે આજે મારી એ આસ્થા ફળી !'

બાદશાહ આશ્ચર્ય પામ્યા. યુવતીનું બહુમાન કર્યું. તરત તેને બીરબલ સાંભર્યો.

તેઓ સમજી ગયા કે આ બધું બીરબલનું જ કારસ્તાન છે.

બીજે દિવસે સભા મળી. બાદશાહે બીરબલને ઈનામ આપવાનું ફરમાન કર્યું. ત્યારે બીરબલે કહ્યું : નામવર, એ સ્ત્રી આપની કયાં બંદગી કરે છે? શું આપ અને ચિત્ર એક જ છો ?'

અકબરે કહ્યું : 'ગમે તેમ હોય; પણ યુવતીને મારા પ્રત્યે આસ્થા છે. માટે મારે એની યોગ્ય કદર કરવી ઘટે.'

બીરબલે કહ્યું : 'નામવર, એ કદર તો થઈ જ ચૂકી છે. આપ તે દિવસે ઈબાદતખાનામાં બુતપરસ્ત કહેતા હતા તે જ વાત આપ નથી કરી રહ્યા? હિન્દુ ધર્મની એ જ ખૂબી છે , નામવર. આવી ક્રિયામાં મનના ભાવ જ ભાગ ભજવે છે. પથ્થર, કાગળ, માટી ,લાકડું કે પછી ધાતુની મૂર્તિ અથવા બીજી કોઈ વસ્તુ ભગવાન નથી, પણ ભકતના ભાવથી જ એ મૂર્તિમાં ભગવાન આવી જાય છે.'

અકબરે વચ્ચે શંકા વ્યકત કરીઃ 'બીરબલજી, એ વાત તો સાચી છે ને કે પેલી બાઈ ખરેખર કાગળને જ પૂજતી હતી!'

બીરબલ બોલ્યો : 'નામવર, આપની આ શંકા દૂર કરો. જો કાગળનું પૂજન થતું હોય તો યુવતી એમ કેમ ના બોલીઃ 'હે કાગળદેવ ! ત્રણ ફૂટ લાંબા દોઢ ફૂટ પહોળા આપ મારી પ્રાર્થના સાંભળો. આપે આવી પ્રાર્થના કયાંય સાંભળી છે નામવર? આપને સમજાવવા માટે જ મેં આ યોજના ઘડી હતી. આપની બંદગી કરનાર સ્ત્રી ઉપર આપ જે રીતે પ્રસન્ન થયા તે રીતે ભક્તની બંદગી સાંભળીને ભગવાન પણ પ્રસન્ન થાય છે. બુતપરસ્ત થવાથી ભગવાન નથી મળતા એવું નથી અને નામવર, ભગવાનને ભજવા કેવળ ભાવની જરૂર છે. ભાવથી કેટલાય ભકતોને ભગવાન ભેટયો છે. આવા અનેક દાખલા બન્યા છે.'

લેખક :- સુરેન્દ્ર ચંદુલાલ શાહ